

AGNIESZKA LINCA-ĆWIKŁA

„SZTUKA I KREATYWNOŚĆ” W PRACY Z OSOBAMI
ZE SPECJALNYM POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI
– ANALIZA ZAŁOŻEŃ I WYNIKÓW PROJEKTU

WSTĘP

„Sztuka i Kreatywność” to projekt międzynarodowy. Jego uczestnicy szukają inspiracji do kreatywnych sposobów przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Osią wspólną podejmowanych działań i inicjatyw jest oparcie ich na sztuce i kreatywności. Wiosną 2023 roku miejscem poszukiwań stał się Lublin. Zespół z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II zorganizował kurs Blended Intensive Programme Art & Creativity, podczas którego zaproszeni goście, studenci, pracownicy badawczo-dydaktyczni, pracujący z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mieli okazję wymienić się doświadczeniami i efektami swoich działań w zakresie wykorzystania sztuki i kreatywności w swojej pracy.

Zaangażowanie w projekt międzynarodowy stało się okazją do przeprowadzenia badań, które wpisują się w nurt badań w działaniu (ang. *action research*). Zastosowano podejście doceniające (ang. *kpp AI*), które pozwala na budowanie zmian opartych na najlepszych praktykach i odkrywaniu pozytywnych stron danej społeczności (McKeown, Fortune i Dupuis, 2016). Badacz w ramach AI nie jest obiektywnym, zewnętrznym obserwatorem, ale kimś, kto jest aktywnie związany z badaną społecznością (Zandee, 2014). Uczestnik badania angażuje się w dialog, w ramach którego odkrywa pozytywne aspekty społeczności, aby na ich podstawie planować przyszłe zmiany (Chen, Huang i Zeng, 2018). Do zbierania danych wykorzystano: wywiady, obserwacje, notatki terenowe,

---

Dr AGNIESZKA LINCA-ĆWIKŁA – Katedra Pedagogiki Rodziny, Instytut Pedagogiki, Wydział Nauk Społecznych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: agnieszka.linca-cwikla@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-9868>.

przegląd literatury, strony internetowe, Facebook, przekazy ustne oraz dokumenty. Zastosowano metodę analizy zgromadzonych danych. Celem badań jest odkrycie pozytywnych założeń i działań podejmowanych w ramach projektu „Sztuka i Kreatywność” by na ich podstawie planować przyszłe zmiany. Problem badawczy zawiera się w pytaniu: W jakim zakresie założenia i wyniki projektu „Sztuka i Kreatywność” sprzyjają przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Do rozstrzygnięcia problemu badawczego zastosowano metodę obserwacji uczestniczącej, analizy i syntezy zgromadzonych danych.

1. ZAŁOŻENIA PROJEKTU I SPOSÓB ICH REALIZACJI

Projekt zainicjowała belgijska Fundacja Oradea. Jest ona organizacją pozarządową non-profit z siedzibą w Zandhoven w Belgii (Van Hulle, 2023). Prezesem fundacji jest dr Patrick Bellick. Jednym z jej celów jest inspirowanie, wspomaganie i koordynowanie działań podejmowanych wobec dzieci i osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, zagrożonych wykluczeniem społecznym w Rumunii (od 1995 r.) i w Ukrainie (od 2012 r.) (zob. Facebook „NGO ORADEA”). Punktem odniesienia dla podejmowanych działań są cele zrównoważonego rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego A/RES/70/1: Agenda na Rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030) oraz cele Europejskiej Agencji ds. Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych i Edukacji Włączającej (European Agency for Special Needs and Inclusive Education). Zaangażowanie w projekt „Sztuka i kreatywność” umożliwia poszukiwanie kreatywnych sposobów i innowacyjnych metod w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zarówno na poziomie lokalnym, jak i europejskim (Bellick, 2023).

W 2014 roku Fundacja Oradea, we współpracy z VIVES University of Applied Studies i Drohobyckim Państwowym Uniwersytetem Pedagogicznym im. Iwana Franki (UA), zorganizowała w Drohobyczu w Ukrainie konferencję „Zawód, kompetencje i edukacja pracownika opieki społecznej”. Jednym z wniosków konferencji, było stwierdzenie, że programy studiów kierunków nauczycielskich, pracy socjalnej, pedagogiki oraz psychologii w Ukrainie w niewielkim stopniu przygotowują studentów do wykorzystania edukacji artystycznej i kreatywnej w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Odpowiedzią na wniosek było zainicjowanie w 2017 roku przez Fundację Oradea projektu „Sztuka i Kreatywność” (Van Hulle, 2023). Jego

głównym celem jest wniesienie wkładu w rozwój edukacji artystycznej oraz kreatywnej w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, poprzez wsparcie kształcenia studentów kierunków nauczycielskich oraz pracy socjalnej. W szczególności istotne jest pogłębienie wiedzy, umiejętności, kompetencji badawczych, metodycznych i społecznych studentów w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (Bellick, 2023; Van Hulle, 2023). By zrealizować cel projektu zawiązano sieć uczelni wyższych, którą tworzą VIVES University of Applied Studies (BE), Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki (UA), VIA University College (DK) oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II (PL). Działania wspierają lokalne organizacje pozarządowe, placówki kulturalne, opiekuńcze, edukacyjne i pomocowe, gdyż uczestnicy projektu poszukują sposobów twórczego wykorzystania istniejących struktur i instytucji, które w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wykorzystują sztukę i kreatywność (Van Hulle, 2023).

W maju 2019 roku został zorganizowany tygodniowy kurs „Art & Creativity”. Jego gospodarzem był Drohobycki Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Iwana Franki (Hyrnyk, 2023). Partnerami, oprócz sieci uczelni, były organizacje pozarządowe (NGO) Oradea (Belgia), DISOP (Belgia), Caritas (Ukraina). Podczas spotkania studenci z Ukrainy, Polski, Belgii i Danii, pod kierunkiem nauczycieli Berta D’Arte’a (Belgia), Sorena Bo Wes’t i Fleminga Arnfred’a (Dania), Agnieszki Lincy-Ćwikły (Polska), Niny Gordienko (Ukraina), brali czynny udział w zajęciach teoretycznych i praktycznych, a także prowadzili ćwiczenia z wykorzystaniem sztuki i kreatywności dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi: bezdomnych w ośrodku „Nasza chata”, osób uzależnionych od narkotyków i alkoholu w ośrodku „Nazaret”, dzieci i młodzieży zagrożonych wykluczeniem społecznym w świetlicy środowiskowej „Caritas” oraz osób z upośledzeniem umysłowym w ośrodku „Niesamowite dłonie”. W ostatnim dniu projektu powstał ścienny obraz „Together We Can All”, wykonany przez studentów i nauczycieli biorących udział w projekcie oraz podopiecznych ośrodków, w których były realizowane zajęcia praktyczne. Projekt zakończył się rozdaniem przez rektor Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki, prof. Nadię Skotnaya (Ukraina) i prezesa organizacji pozarządowej Oradea, Patricka Bellick’a (Belgia), międzynarodowych certyfikatów dla wszystkich uczestników projektu (*Міжнародний інтеркультурний*, 2019).

W latach 2020 i 2021 projekt został wstrzymany z powodu pandemii COVID-19. W 2022 roku został odwołany z powodu wojny rosyjsko-ukraińskiej (Van Hulle, 2023).

Do kontynuacji projektu przystąpiono w 2023 roku. W dniach od 30 marca do 30 maja został przeprowadzony w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II kurs „Sztuka i kreatywność” (Blended Intensive Programme „Art & Creativity”)¹, w którym uczestniczyli studenci i nauczyciele akademicy z pięciu ośrodków akademickich: Katolickiego Uniwersytetu w Rużomberoku, Uniwersytetu w Oradei, Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu, Uniwersytetu Nauk Stosowanych Vives w Kortrijk (VIVES University of Applied Sciences), VIA University College w Renders oraz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Podobnie jak podczas kursu w Ukrainie, w projekt były zaangażowane organizacje pozarządowe, placówki kulturalne, opiekuńcze i edukacyjne: Fundacja Oradea, Fundacja „Nieprzetartego Szlaku”, Teatr im. H. Ch. Andersena, Studio Tańca „Grawitan”, Szkoła Podstawowa dla Dzieci z Autyzmem w tym z Zespołem Aspergera, Centrum Arteterapii „Nieprzetarty Szlak”, Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczym im. prof. Zofii Sękowskiej (Linca-Ćwikła, 2023).

Kurs dla grupy 32 studentów i 15 nauczycieli akademickich rozpoczął się 30 marca od wykładów eksperckich online. Prelegentami byli prof. Tetyana Lohvynenko z Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu oraz ks. dr hab. Marek Jeziorański z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Wykład prof. Tetyany Lohvynenko wprowadził uczestników w podstawy teorii oraz metodyki edukacji i terapii poprzez sztukę (Lohvynenko, 2023). Z kolei wykład ks. dr. hab. Marka Jeziorańskiego stał się niezwykłą okazją do namysłu nad twórczością z perspektywy antropologicznej. Ta perspektywa zakładała skoncentrowanie się na człowieku i jego rozwoju, który dokonuje się m.in. przez twórczość. Pozostawia ona niejako na boku twórczość rozumianą od strony sposobów jej realizacji i optymalizacji oraz jej wytworów, a koncentruje się na antropocentrycznym jej ujęciu (Jeziorański, 2023).

Kolejnym etapem kursu było przygotowanie przez zespoły krajowe (studentów i ich mentorów) przykładów dobrych praktyk w zakresie wykorzystania sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Studenci zostali poproszeni o wykonanie zadań, które miały na celu usystematyzowanie i pomoc w analizie badanego zjawiska. Po wybraniu instytucji lub

---

¹ Zob. Zarządzenie Prorektora ds. Kształcenia w sprawie utworzenia kursu pt. „Sztuka i Kreatywność” – Akademia Wiosenna na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II, Monitor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 2023, poz. 180.

organizacji w swoim państwie, która podejmuje działania wykorzystujące sztukę lub kreatywność w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz zapoznaniu się z jej działalnością, ich zadaniem było przeprowadzenie wywiadu z osobą prowadzącą zajęcia z edukacji artystycznej lub kreatywnej oraz wywiadu z osobą uczestniczącą w zajęciach (lub jej opiekunem, gdyż nie zawsze jest możliwe, aby sam uczestnik się wypowiedział, np. ze względu na brak języka lub nieumiejętność komunikowania się). Poproszono również o udokumentowanie wizyty w instytucji poprzez zrobienie trzech do sześciu zdjęć, które odnoszą się do problematyki kursu. Zadania opracowały: dr Anna Badora, mgr Urszula Kmita, dr Anna Szudra-Barszcz. Wyniki prac badawczych zespołów krajowych zostały zaprezentowane na konferencji podsumowującej część stacjonarną kursu w panelu studenckim pt. „Przykłady dobrych praktyk” (Linca-Ćwikła, 2023).

W dniach 8-12 maja 2023 roku w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL odbyła się część stacjonarna kursu, który rozpoczął się sesją otwarcia moderowaną przez dr Ewelinę Świdrak i ks. dr. hab. Marka Jeziorańskiego. Wykład otwarcia na temat: „Model edukacji promujący kreatywność i sztukę dla uczniów” wygłosił ks. prof. Marian Nowak z Katedry Pedagogiki Ogólnej.

Podczas pobytu w Lublinie uczestnicy mieli możliwość wizytowania instytucji i uczestnictwa w warsztatach w Teatrze im. H. Ch. Andersena, w Studiu Tańca „Grawitan”, w Szkole Podstawowej dla Dzieci z Autyzmem w tym z Zespołem Aspergera oraz w Centrum Arteterapii „Nieprzetarty Szlak”. W Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczym im. prof. Zofii Sękowskiej studenci przeprowadzili zajęcia dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Uczestnicy programu brali udział w zajęciach prowadzonych przez wykładowców: Monikę Nowak (Polska), Isabel Steverlynck (Belgia), Dewi Hannon (Belgia), Maryana Hryntsiva (Ukraina), Lærke Borup (Dania), Pernille Lykke-Buch Jensen (Dania), Flemminga Østerby (Dania), Michael Dohn Sørensen (Dania), Constantina Pascariu (Rumunia) i praktyków Michała Stanowskiego (instruktora teatralnego, oligofrenopedagoga), Piotra Łucjana (artystę plastyka), na których prezentowane były m.in. praktyczne rozwiązania w zakresie stosowania sztuki i kreatywności w działaniach edukacyjnych i terapeutycznych w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Pobyt gości był także okazją do spotkania z władzami KUL oraz Wydziału Nauk Społecznych KUL oraz z władzami Lublina.

Ponadto miało miejsce spotkanie robocze nauczycieli akademickich biorących udział w projekcie z przedstawicielami Fundacji Oradea – prezesem

Patrikiem Bellnick’iem i Ivanem van Hullem, koordynatorem programowym. Spotkanie ukierunkowane było na podsumowanie dotychczasowych działań i zaplanowanie działań na przyszłość. Ustalono kontynuowanie projektu. W roku 2024 kurs ma zorganizować Uniwersytet w Oradei w Rumunii. Przedstawiciele Fundacji Oradea zaproponowali zakup i dostosowanie autobusu, w którym studenci przy wsparciu nauczycieli akademickich prowadziliby zajęcia z edukacji artystycznej i kreatywnej dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Celem tej inicjatywy jest doskonalenie kompetencji metodycznych studentów oraz wsparcie nauczycieli, wychowawców, pracowników socjalnych w stosowaniu sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a także zapoznanie ich z różnymi metodami, technikami oraz dobrymi praktykami. Z inicjatywy dr. hab. Piotra Magiera z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II podjęto rozmowy dotyczące opracowania międzynarodowego podręcznika „Sztuka i kreatywność w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”.

Na zakończenie tygodniowego kursu w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim odbyła się konferencja naukowa podzielona na dwie części. W pierwszej – głos zabrali eksperci. Druga – była okazją do zaprezentowania przez studentów wyników badań dotyczących dobrych praktyk.

Podczas kursu przewidziany był czas na integrację. Zorganizowano ognisko, wspólną uroczystą kolację, na której grupy z poszczególnych państw miały okazję przedstawić swoją kulturę oraz wycieczkę do Kaźmierza Dolnego dla nauczycieli akademickich.

W dniu 25 maja odbyło się spotkanie online podsumowujące tydzień stacjonarny kursu. Ksiądz dr hab. Marek Jeziorański zaprezentował wyniki ewaluacji przeprowadzonej podczas ostatniego dnia tygodnia stacjonarnego (Linca-Ćwikła, 2023).

2. OCENA DZIAŁAŃ PROWADZONYCH W RAMACH PROJEKTU

W założeniu projekt „Sztuka i Kreatywność” ma na celu wniesienie wkładu w rozwój edukacji artystycznej oraz kreatywnej w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, poprzez wsparcie kształcenia studentów kierunków nauczycielskich oraz pracy socjalnej. W szczególności istotne jest pogłębienie ich wiedzy, umiejętności, kompetencji badawczych, metodycznych i społecznych w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. W celu monitorowania sukcesu lub porażki projektu zastosowano ewaluację oraz ocenę prac i zadań studentów. Uczestnicy projektu uważają, że cele zostały osiągnięte.

W toku realizacji projektu zapoznano studentów z istniejącymi strukturami oraz instytucjami, które w swej pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wykorzystują sztukę i kreatywność. Odbywało się to głównie podczas wizyt terenowych w różnych instytucjach zarówno w Drohobyczu, jak i w Lublinie. Uczestnicy mieli okazję przekonać się, że sztuka i kreatywność są skuteczne w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Ponieważ wizyty terenowe wywołały ożywione dyskusje, studenci mieli okazję podzielić się przykładami dobrych praktyk ze swoich państw. W tym celu zobowiązani byli do wykonania zadań i przeprowadzenia badań. Wspólną obserwacją uczestników było to, że choć metody pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wykorzystujące sztukę i kreatywność przybierają różne formy i są realizowane w różnych instytucjach, ich istota pozostaje taka sama niezależnie od państwa.

Zarówno treści, jak i formy działań podejmowanych w ramach projektu są innowacyjne. Kwestie, które były omawiane, miały ogromne znaczenie dla społeczeństwa europejskiego, ponieważ dotyczyły najpilniejszych współczesnych problemów, takich jak inkluzja i normalizacja życia osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Oczywiście jest to, że nie mogą być one rozwiązywane jedynie na poziomie krajowym.

Działania projektowe dały uczestnikom szansę nie tylko na zdobycie teoretycznej wiedzy na temat sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, lecz także pozwoliły na wymianę poglądów i wyrażenie opinii podczas wielonarodowych i multidyscyplinarnych seminariów, dyskusji panelowych z ekspertami czy wizyt terenowych. Szczególnie ten ostatni moduł działań projektowych okazał się być potężnym i innowacyjnym środkiem do zdefiniowania wymiaru europejskiego omawianych zagadnień.

Atutem działań projektowych było zdobycie kompetencji międzykulturowych. Studenci podczas działań stacjonarnych w Ukrainie i w Polsce spędzili wspólnie czas: cała grupa mieszkała w jednym obiekcie, korzystała ze wspólnych punktów gastronomicznych, odbywała wycieczki oraz uczestniczyła w zajęciach, wykładach i prezentacjach. Taka organizacja pobytu dała uczestnikom wyjątkową możliwość otwartości na ludzi różnych narodowości, kultur, tradycji i umiejętności oraz pomogła im w walce z istniejącymi stereotypami.

Zespoły organizacyjne – polski i ukraiński – zwróciły szczególną uwagę na przygotowanie wizyt terenowych. Każda wizyta miała swój harmonogram i nauczyciela akademickiego odpowiedzialnego za jego realizację. Wymagało to wiele pracy. Wizyty zostały ocenione przez uczestników jako bardzo wartościowe (kwestionariusz ewaluacyjny).

Członkowie zespołów organizacyjnych – polskiego i ukraińskiego oraz zarządu Fundacji Oradea na przygotowanie działań projektowych poświęcili bardzo wiele czasu, pracując na zasadzie wolontariatu. Uzgodniono, jakie działania zostaną podjęte, odbyto konsultacje z partnerami, nawiązano kontakty z instytucjami, zaproszono ekspertów na wykłady, zaplanowano organizację działań kulturalnych oraz przygotowano materiały niezbędne do realizacji zajęć. Podczas realizacji działań projektowych członkowie zespołów organizacyjnych byli niezwykle pomocni, monitorując codzienne potrzeby nauczycieli akademickich oraz studentów. Uczestnicy dali temu wyraz w kwestionariuszu ewaluacyjnym.

3. OBSZARY, W KTÓRYCH PRZECIWDZIAŁANIE UZNANO ZA SKUTECZNE ORAZ OBSZARY, W KTÓRYCH PRZECIWDZIAŁANIE UZNANO ZA NIEWYSTARCZAJĄCE

Innowacyjne podejście do wizyt terenowych koncentrowało się na rzeczywistym uczestnictwie studentów w codziennych zajęciach w danej instytucji. Uczestniczyli oni, w zależności od instytucji, w warsztatach plastycznych, teatralnych, muzycznych, tanecznych z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, bezdomnymi, osobami ze spektrum autyzmu, osobami uzależnionymi, w zajęciach pozalekcyjnych. Ten rodzaj uczestnictwa pozwolił studentom sprawdzić umiejętności pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Jak wiadomo, osoby ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi często stawiają przed nauczycielami wyzwania związane z komunikacją, emocjami, uczeniem się i integracją społeczną (Domagała-Zyśk, 2012). Natomiast zawód nauczyciela „domaga” się i potrzebuje twórczości. Włączona w proces wychowawczy dydaktyczny twórczość rozwija zarówno wychowawcę, jak i wychowanka (Badora, 2021).

Bariera językowa pomogła doświadczyć poczucia niepewności i bezradności, tak charakterystycznych dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Niemniej jednak metody i różne formy sztuki: malarstwo, rzeźba, teatr, taniec czy muzyka wykorzystywane podczas warsztatów dostarczyły alternatywnych ścieżek komunikacji, pozwalając wyrazić swoje myśli i uczucia w sposób niewerbalny. Edukacja z wykorzystaniem sztuki i kreatywności może zaoferować to, czego nie mogą zapewnić wszystkie inne obszary edukacji (Charleroy i in., 2012). Jest mniej werbalna, wykorzystuje inne formy komunikacji, pokazuje okrężną drogę wokół ograniczeń związanych z barierą językową, niepełno-

sprawnością czy wykluczeniem społecznym (Fancourt i Saoirse, 2019). Jak wskazuje Tetyana Lohvynenko (2022), kształtuje rozwój osobisty i społeczny oraz poprawia kompetencje, takie jak zaangażowanie, pewność siebie, koncentracja i zdolność do improwizacji. Ponadto formy te rozwijają zdolności percepcyjne, motoryczne i sensoryczne, które mogą być wyzwaniem dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Lærke Borup (2023) zauważa, że tego typu edukacja oferuje osobom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi możliwość wyrażenia siebie, rozwijania wyobraźni, eksploracji emocji i uczenia się przez działanie. Tradycyjne metody nauczania i terapii nie zawsze mogą przynieść oczekiwane rezultaty. Dlatego coraz większą uwagę przykładana się do wykorzystania różnych form sztuki i kreatywnych metod w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz twórczej postawy nauczycieli.

Prowadzone przez uczestników projektu działania wpisują się w nurt dyskursu naukowego dotyczącego znaczenia i wartości społecznej edukacji artystycznej i kreatywnej dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (zob. Ewing, 2020; Al-Yahyai i in., 2021; Aksaman, 2013; Malchiodi, 2012; Lohvynenko, 2022; Borup, 2023; Jaworska, 2006).

Uczestnikom projektu udało się nazwać innowacyjne międzynarodowe mechanizmy i narzędzia z zakresu sztuki i kreatywności wykorzystywane w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Najbardziej skuteczne z nich wydaje się być dzielenie się „dobrymi praktykami” i wykorzystywanie ich w codziennej pracy. Uczestnicy zgłosili wiele pomysłów, następnie miała miejsce wspólna refleksja nad możliwością ich wykorzystania zarówno w skali mikro, tj. w konkretnej instytucji, jak też makro, czyli tak, by cel projektu „Sztuka i Kreatywność”, prowadzący do wniesienia znaczącego wkładu w rozwój edukacji artystycznej i kreatywnej w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, został osiągnięty. Doświadczenia z podejmowanych działań w ramach projektu mogą być wskazówką, jakich błędów należy unikać, a co traktować jako wyzwania dla kontynuacji projektu i wprowadzenia zmian.

WNIOSKI

Uczestnicy projektu zdobyli nową wiedzę i praktyczne umiejętności, poszerzyli zakres zainteresowań zawodowych oraz kompetencji w obszarze wykorzystania sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Projekt wpisuje się w aktualne i bardzo istotne idee i badania dotyczące wykorzystania sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Podjęcie wspólnych działań na płaszczyźnie akademickiej oraz stworzenie sieci uczelni, przyczynia się do poznania oczekiwań partnerów projektu w zakresie kształcenia studentów kierunków nauczycielskich i pracy socjalnej. Zajęcia w ramach projektu zostały włączone do programów nauczania w uczestniczących w nim uczelniach na dwa sposoby: uczestnictwo było równoważne z uczestnictwem w kursach na macierzystych uniwersytetach (studenci otrzymali trzy punkty ECTS za udział w działaniach w Lublinie) oraz zostało zintegrowane z istniejącymi kursami (studenci otrzymali zaświadczenia o uczestnictwie w działaniach podejmowanych w Drohobyczu).

Zaangażowanie w projekt organizacji pozarządowych i instytucji kulturalnych oraz oświatowych jest istotne dla poznania dobrych praktyk, wdrażania innowacji, oraz poznania oczekiwań związanych z przygotowaniem absolwentów uczelni do pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Międzynarodowy charakter projektu przyczynia się do wyposażenia uczestników w kompetencje międzykulturowe, wrażliwość społeczną i zwalczanie stereotypów. Jest okazją do dzielenia się wynikami badań oraz przykładami dobrych praktyk z różnych państw europejskich.

Największym problemem tego przedsięwzięcia było to, że nie wszystkie wydatki mogły być pokryte z pieniędzy organizacyjnych (sfinansowano z nich głównie organizację wizyt terenowych). Gdyby nie dofinansowanie projektu przez Fundację Oradea oraz wolontariat pracowników Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Drohobyckiego oraz studentów obu uczelni, organizacja takiego projektu nie byłaby możliwa.

Należy mieć nadzieję, że uczestnicy po zakończeniu projektu staną się na swoich macierzystych uczelniach promotorami i ambasadorami badań oraz dzielenia się wiedzą na temat wykorzystania sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, a studenci po ukończeniu studiów będą bardziej otwarci na wdrażanie innowacji w pracy zawodowej.

Próba uchwycenia najważniejszych wydarzeń z projektu są fotorelacje umieszczone na stronie internetowej Facebook Fundacji Oradea (zob. Facebook „NGO ORADEA”).

BIBLIOGRAFIA

- AKSAMAN, J. (2013), *Nauka-Sztuka-Edukacja*. Kraków: Instytut Wydawniczy im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.
- AL-YAHYAI, F., AL-ZOUBI, S., BAKKAR, B., AL-HADABI, B., AL-GASEEM, M., AL-QARYOUTI, I. (2021). Effects of a Special Art Education Course on Attitudes toward Omani Learners with Special Needs. *International Journal of Higher Education*, 10(1), 191-200. <https://doi.org/10.5430/ijhe.v10n1p191>
- BADORA, A. (2021). Twórczość jako zadanie osoby. *Roczniki Pedagogiczne* 13(49). <https://doi.org/10.18290/rped21132.6>
- BELICK, P. (12 maja 2023), *Crossing borders to an inclusive society* [pozaprogramowe wystąpienie]. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy, Lublin, Polska.
- BORUP, L. (12 maja 2023). *Drama and inclusive work* [referat]. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy, Lublin, Polska.
- CHARLEROY, A., FREDERIKSEN, J. A. G., JENSEN, A., MCKENNA, S., THOMAS, A. (2012). *Child Development and Arts Education: A Review of Recent Research and Best Practices*. New York: College Board.
- CHEN, S., HUANG, F. ZENG, W. (2018), Comments on Systematic Methodologies of Action Research in the New Millennium: A Review of Publications 2000–2014. *Action Research*, 16(4), s. 341-360. <http://doi.org/10.1177/1476750317691103>
- DOMAGAŁA-ZYŚK, E. (red.). (2012). *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w środowisku rówieśniczym*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- EWING, R. (2020). Introduction. W: R. Gibson, R. Ewing (red.), *Transforming the Curriculum Through the Arts*. (s. 1-3) Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52797-6_1
- FANCOURT, D., SAOIRSE, F. (2019). *What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. Copenhagen: World Health Organization. Regional Office for Europe. <https://iris.who.int/handle/10665/329834>. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO (dostęp: 16.05.2023)
- HYRNYK I. (12 maja 2023), *Przemówienie na sesji otwarcia*. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy. Lublin, Polska.
- JAWORSKA, A. (2006). *Od teatru do terapii*. Lublin: Rekreacyjny Klub Nieprzetartego Szlaku.
- JEZIORAŃSKI, M. (12 maja 2023). *Anthropological determinants of the relationship of creative people to society* [referat]. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy, Lublin, Polska.
- LINCA-ĆWIKŁA, A. (2023). *Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy. Student’s Guide*. Lublin: Institute Pedagogy. The John Paul II Catholic University of Lublin.
- LOHVNENKO, T. (2022). Використання засобів арт-педагогіки та арт-терапії у соціально-педагогічній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [Vykorystannya zasobiv art-pedahohiky ta art-terapiyi u sotsial’no-pedahohichniy roboti z dit’my z osoblyvymy osvritnimy potrebamy] *Наука і техніка сьогодні*, 5(5), 327-335. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-327-335](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-327-335)
- LOHVNENKO, T. (12 maja 2023). Art pedagogy and art therapy: theoretical and methodological aspects [referat]. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy, Lublin, Polska.

- MALCHIODI, C. A. (red.) (2012). *Handbook of art therapy*. New York: Guilford Press.
- MCKEOWN J. K., FORTUNE D., DUPUIS S. L. (2016). It is like stepping into another world: Exploring the possibilities of using appreciative participatory action research to guide culture change work in community and long-term care. *Action Research*, 14(3), 318-334. <https://doi.org/10.1177/1476750315618763>
- Міжнародний інтеркультурний тиждень «Інклюзивне суспільство» на факультеті психології, педагогіки та соціальної роботи [Mizhnarodnyy interkul'turnyy tyzhden' «Inklyuzyvne suspil'stvo» na fakul'teti psykhohiyyi, pedahohiky ta sotsial'noyi roboty]* (2019), <https://dspu.edu.ua/news/mizhnarodnyj-interkulturnyj-tyzhden-inklyuzyvne-suspilstvo-na-fakulteti-psykhohiyyi-pedahohiky-ta-socialnoyi-roboty/> (dostęp: 21.05.2023)
- VAN HULLE, I. (12 maja 2023), History and objectives of the “Project Art and Creativity” [referat]. Konferencja międzynarodowa Blended Intensive Programme “Art & Creativity” Spring Academy, Lublin, Polska.
- ZANDEE D. P., (2014). Appreciative Inquiry and Research Methodology. W: Coghlan D., Brydon-Miller M. (red.). *The SAGE Encyclopedia of Action Research*. T. 1. (s. 48-51). London: SAGE Publications Ltd.

„SZTUKA I KREATYWNOŚĆ”
W PRACY Z OSOBAMI ZE SPECJALNYM POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI
– ANALIZA ZAŁOŻEŃ I WYNIKÓW PROJEKTU

STRESZCZENIE

W artykule podjęto się poszukiwania odpowiedzi na pytanie: w jakim zakresie założenia i wyniki projektu „Sztuka i Kreatywność” sprzyjają przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi? Autor badań zastosował podejście charakterystyczne do badań w działaniu. Zastosowano podejście doceniające (ang. appreciative inquiry AI), które pozwala na budowanie zmian opartych na najlepszych praktykach i odkrywaniu pozytywnych stron danej społeczności. Do zbierania danych wykorzystano: wywiady, obserwacje, notatki terenowe, przeglądy literatury, strony internetowe, Facebook, przekazy ustne oraz dokumenty. Zastosowano metodę analizy zgromadzonych danych.

„Sztuka i Kreatywność” to projekt, którego uczestnicy szukają inspiracji do kreatywnych sposobów przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Osią wspólną podejmowanych działań i inicjatyw jest oparcie ich na edukacji artystycznej i kreatywnej. Projekt wpisuje się w aktualne i bardzo istotne idee i badania dotyczące wykorzystania sztuki i kreatywności w pracy z osobami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Podejmowanie wspólnych działań przyczynia się do poszerzenia wiedzy i kompetencji uczestników projektu, a nade wszystko do poznania oczekiwań partnerów projektu w zakresie kształcenia studentów. Stworzenie sieci uczelni oraz zaangażowanie w projekt organizacji pozarządowych i instytucji kulturalnych oraz oświatowych jest istotne dla wzajemnej wymiany dobrych praktyk.

Słowa kluczowe: projekt „Sztuka i kreatywność”; specjalne potrzeby edukacyjne; intensywne programy mieszane; edukacja artystyczna i kreatywna.

“ART AND CREATIVITY”
IN WORKING WITH PEOPLE WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS.
ANALYSIS OF PROJECT ASSUMPTIONS AND RESULTS

SUMMARY

The article set out to find an answer to the question: To what extent do the assumptions and results of the “Art and Creativity” project foster against social exclusion of people with special educational needs? The research author used an approach characteristic of action research. An appreciative inquiry AI (appreciative inquiry) approach was used, which allows building change based on best practice and discovering the positive aspects of a community. The following were used to collect data: interviews, observations, field notes, literature reviews, websites, Facebook, verbal messages and documents. The method used was to analyse the data collected.

“Art and Creativity” is an international project. Its participants are looking for inspiration for creative ways to counteract the social exclusion of people with special educational needs. The common axis of the activities and initiatives undertaken is to base them on artistic and creative education. The project is in line with current and very relevant ideas concerning the use of art and creativity in working with people with special educational needs. Undertaking joint activities contributes to broadening the knowledge and competences of the project participants and, above all, to learning about the expectations of the project partners in terms of student education. The creation of a network of universities and the involvement of NGOs and cultural and educational institutions in the project is important for the mutual exchange of good practice.

Keywords: “Art and Creativity” project; special educational needs; Blended Intensive Programme; artistic and creative education.